Horváth Péter

Pacsirta, éjjel

dráma két vonásban

I. rész

SZEMÉLYEK:

István, *kezdetben húsz, végül hatvan éves*
Gizella, *István felesége, kortalan*
Imre, *a fiuk, előbb tíz, majd tizenöt, végül huszonéves*
Géza, *István apja, ötvenes*
Vazul, *a kecskebundás, hatvan fölött*
Levente, *Vazul fia, húsz esztendős*
András, *Levente bátyja, huszonöt*
Béla, *András bátyja, harminc*
Prokuj, *ötvenes nagyúr, medveszőr subában*
Mikolt, *Prokuj felesége, virágja teljében*
Ajtony, *lázadó nagyúr, negyvenéves, farkasbőrt visel*
Csanád, *Ajtony első embere, huszonéves, vidrabőr kötényben*
Gellért, *pap, később püspök*
Hont, *német vértes*
Pázmán, *lovag*
Kadocsa, *óriás*

Katonák, urak, nők - szükség szerint

Álmomban Cserhalmi György játszotta Istvánt.
Az előadás nem Illyés nyomdokán haladt, hanem
– mintha rendezőm Ingmar Bergman utóda volna –
a Persona, vagy a Csend kopár szigetén, a lélek tájain időzött volna többet.
Ebben „modern”.

ELSŐ VONÁS

1.

Fáklyaláng. Halálos ágyán Géza fejedelem. Mellette, térden, István

GÉZA (*erőtlen)* Mind kimentek?
ISTVÁN Nem szabad beszélned.
GÉZA Ne várd meg, hogy rád törjenek!
ISTVÁN Mind hűséget esküdött nekem, ahogy kívántad.
GÉZA Koppány lesz az első!
ISTVÁN Csak ints, ha innál.
GÉZA Azután Prokuj és Vazul…
ISTVÁN Nagybátyám mind a kettő.
GÉZA Véreidtől tarts leginkább.
ISTVÁN Rémeket látsz, apa.
GÉZA Ajtonyt is öld meg. Vedd kardomat! (*reszketve emeli maga mellől)*
ISTVÁN (*döbbent)* Párnáid között…?
GÉZA Soha ne hálj e penge nélkül.
ISTVÁN Hívassam vissza a püspököt?
GÉZA Már megkente a homlokom, de ha…
ISTVÁN Ha, mi?
GÉZA Ha mégse Jézus…
ISTVÁN Apa!
GÉZA Egy se maradt sámánjaink közül… hogy tudná… miként segítsen át a fölső világba…
ISTVÁN Magad kívántad, hogy mindet levágjuk…
GÉZA A szél a sztyeppén… a hajnalat…
ISTVÁN Hogyan?
GÉZA Ahogy a nap…
ISTVÁN Nem értem.
GÉZA A csalogány… zsombékok közé bújik a turulmadár elöl… ott énekel…
ISTVÁN Zenét kívánnál?
GÉZA … a tetejetlen cédrusok… Ígérd meg!
ISTVÁN Apa…!
GÉZA Ki tudja, hol vagyunk? (*meghal)*

Sötét, harangok

2.

Ajtony szállásán

AJTONY (*nagytermészetű, ereje teljében; dühöng)* Az a szőrtelen kölyök! Négyfelé vágatta Koppányt, mint egy tinót!

PROKUJ *(idős nagyúr)* Ott voltam.

AJTONY Én nem hagytam volna!

PROKUJ Vértesei körében adott rá parancsot.

AJTONY A saját vére ellen!?

PROKUJ Asztrik püspök is jelen volt.

AJTONY Gyalázat.

PROKUJ Megkapja érte a koronát.

AJTONY Engem nem fog uralni, ha százszor is királynak nevezteti magát!

PROKUJ Higgadj, Ajtony úr.

AJTONY A hígvérű bajor szuka szoknyaránca mellől…

PROKUJ Gizella bátyja császár lesz előbb-utóbb. Istvánt a pápa is segíti. Nincs esélyünk. Olyan törvényeket hozott….

AJTONY Bizánc majd segít!

PROKUJ Pogányokat Konstatin sem támogat.

AJTONY Akkor megmerítkezem Vidinben. Te is megtetted, mégse nőtt pópaszakállad. Jó magyar maradtál.

PROKUJ István nem fogja jó szemmel nézni, ha keleti módra keresztelkedel meg.

AJTONY Én se nézem jó szemmel a magyar vér árulóit!

PROKUJ Ki tudja már, miféle vér folyik az ereinkben…

AJTONY Éppen te mondod ezt, Prokuj? Nagybátyja vagy! Árpád legvénebb törzsöke! Ha Istvánt leöljük, te leszel az ország első embere.

PROKUJ Vazul idősebb nálam.

AJTONY Eggyel több ok, hogy te tedd meg, amit mindannyian kívánunk. Erős vagy. Fiatal vagy. Ha kivágod a szívét, nyersen megesszük, úgy esküszünk egymásra, és rád, mint elsőre az egyenlők közül, Prokuj! A te ivadékiad fogják vezetni a jövő magyarjait.

PROKUJ Vénülő tuskó nem hajt ágakat.

AJTONY Van már két fiad! Vazulnak három is!

PROKUJ Szeretnénk is, hogy éljenek.

AJTONY Árnyékban?! Meghajolva?! Bajor bitangok és fajtalan papok alávetettjeként?!

PROKUJ Inkább, mintsem az ő testük darabjait is kiszögezve lássam a várkapun.

AJTONY Hiszen erős vagy! Erdőelve ura!

PROKUJ Nem vágyom többre.

AJTONY Én megsegítenélek. Nekem magamnak több vitézem van, mint Istvánnak. Fekete vérű magyarjaim puszta ököllel betörnek bármilyen érckaput. A tiéiddel összefogva…

PROKUJ Mire volna jó még több vért ontani?

AJTONY Hogy a maradék tisztább legyen! Hogy ne idegenek papoljanak nekünk, s a mi javainkból ne jussoljanak!

PROKUJ Ha így érzel, Ajtony…

AJTONY Így!

PROKUJ … te miért nem segítetted Koppányt? Hol voltál, amikor zengett az ég?

AJTONY Velencét ütöttem, tudhatod. Tizenhat szekérrel hoztam kincseket…

PROKUJ … és egy bolgár asszonyt, magadnak.

AJTONY A meglévő hat mellé, hetediknek!

PROKUJ A bolgár talán nem idegen?

AJTONY Úgy üli meg a lovat, ahogy te, vagy én. Keleti vér. A mi fajtánk. Nem úgy, mint István vértelen, nyugati szukája, akihez igaz magyar férfihoz méltatlan hűségeskü köti....

PROKUJ Az új törvény szerint, aki rabszolganőt tesz asszonyává…

AJTONY Talán nem így volt mindig?! Őseink nem így szórták szét magjukat a Volgától a sötét tengerig? Nem gyakták-e végig egész Ázsiát, nyeregben, vágta közben? Így teszünk majd a szenteskedő nyugattal is. Az asszonyok sikítva ünneplik majd, hogy mi páncél nélkül is kemények vagyunk!

PROKUJ Hamar elvész, aki feje helyett a farkával gondolkodik.

AJTONY Ne félts te engem! Az én farkom fejében több az ész, mint István üstöke alatt, ha százszor királynak mondatja is magát!

PROKUJ Tréfás kedvedben vagy, Ajtony.

AJTONY Igyunk rá! Kumiszt vagy bort hozassak?

PROKUJ Egyiket se. Enyéim hazavárnak. Megyek.

AJTONY Ne sérts meg, Prokuj! Ne vidd el az álmom!

PROKUJ Öreg vagyok már a dőzsöléshez. Nem szabad ennem alkonyat után.

AJTONY Holdtölte van. Csillagfényes éjjel. Eleink kardjai fénylenek odafent, a hadak útján!

PROKUJ És óva intenek, hogy vigyázzuk a békét idelent.

AJTONY Más a béke, és más a szolgaság! Te sem hajolsz meg, hiába tetted magad reszketeg térdű öregnek.

PROKUJ Az én földemet Erdély ormai védik. Hágóit őrizni nem nehéz. De itt, körötted, a síkon nem állja az ellenség útját semmi akadály. Ha István megindul ellened…

AJTONY A környűlő mocsárban elvész, aki a zsombékok titkát nem ismeri. Idegen nem juthat Marosvár közelébe.

PROKUJ Mindig akad helybéli fürkész, ki az ellennek utat mutat.

AJTONY Az én véreim között nem lesz áruló soha!

PROKUJ Legyen szerencséd.

AJTONY Hát mégis elmész?

PROKUJ Békével. Ugye?

AJTONY Te nem tettél ellenemre. Első vagy az utolsók között, Prokuj, aki tudja még a hét vezér egymásnak vérrel pecsételt esküjét. Árpád csak egy volt a hét közül, nem vette el a többiek vezérjogát. A megszerzett javakból mindegyik egyként részesült. De István – nem véletlenül dobta el az ősi Vajk nevet, fölös koloncnak gyalázva elődei kötelmét – mindent magának hajtana, mintha egy személyben lehetne Kendénk és Gyulánk! Ahelyett, hogy országos ügyekben tanácsba hívna minket, nyugatról jött bitangok körében rendelkezik fölöttünk, mint szolgák fölött… Ezerszer rosszabb, mint az apja volt!

PROKUJ Ne kezdjük újból, Ajtony úr. Mind hűséget fogadtunk az apja halálos fekhelyénél.

AJTONY Ki tudta, hogy ez lesz belőle? Ugatva sírt ott, mint egy szaros kölyök! Engem háromszor ölelt meg a sírnál! Bátyjának szólított, szipogva kérte segítségemet! Olyan gyengének látszott, mint a harmat! Keszkenőbe fújta az orrát, mint aki se köpni, se nyelni nem tud! És erre alig néhány hold után törvényekkel szorít, parancsokat küldözget – nekem? És neked, Prokuj Gyulának?!

PROKUJ Viharban meghajol a fű. Még a fa is. A szél előbb-utóbb elül, akkor majd nőhetünk tovább.

AJTONY Én pedig, ha úgy fordulna mégis… Ha meggondolnád magad… Ahogyan ígértem, mindenben megsegítlek ellene.

3.

Prokujnál. A hazatérőt asszonya fogadja, lesegíti róla a medvebundát

MIKOLT Mit akart tőled?
PROKUJ Tanácsot.
MIKOLT Úgy lett volna helyénvaló, ha ő jön tehozzád.
PROKUJ Látni akartam, elég erős-e.
MIKOLT És?
PROKUJ Hadai számosabbak a mienknél. Fiatal szívében több a vér.
MIKOLT Gyorsabban folyhat el.
PROKUJ Nem lesz baja. Nekünk hamarabb, Mikolt.
MIKOLT Ugyan! Ki merne megtámadni egy Prokuj Gyulát?
PROKUJ Én is csak büdöset szarok.
MIKOLT Mit ennél? Mit hozassak?
PROKUJ Ráér.
MIKOLT Barátaiddal együtt erősebb vagy az országban bárkinél. Vajkot itthon nem kedveli senki.
PROKUJ Istvánnak hívják.
MIKOLT Ki segítené? A kijevi rusz Novgoroddal viaskodik. A felföldi lengyel tisztel téged, akár csak dél felől Keán.
PROKUJ (*ironikus)* Nyugatról jön majd az áldás.
MIKOLT Nem mindegy, merről vetünk keresztet?
PROKUJ Talán egy kis savanyú tejet, kenyérrel, mégis ennék.
MIKOLT Miért törne István ellened? Elküldetted neki a királyi sót a köteles adóval együtt.
PROKUJ Csak felét vagy harmadát.
MIKOLT Majd pótolod. Máskor is megesett már. (*kiszól)* Aludttejet, kenyérrel!
PROKUJ Eddig úgy volt.
MIKOLT (*kifelé)* Hamar!
PROKUJ Most csak ürügyre vár, hogy haddal vegyen meg minket.
MIKOLT Unokabátyja vagy!
PROKUJ Nem számít már a vér, Mikolt. Itt nyugatról fúj a szél. Mindig Nyugatról.
MIKOLT Na és?
PROKUJ Amíg a végtelen sztyeppéken iramló keleti szél borzolta eleink lovai sörényét, egyetlen törzsünk se támadt a másik ellen. Itt nem így van. Kevés a hely. A nyugati szél egymásnak hajt

rokont, barátot... Más dallam ez, Mikolt. A német szuka új fiút szült Istvánnak az elhalt után. Ha az megmarad, csak úgy követheti apját a trónon biztosan, ha annak embere teszi fejére majd a koronát, hogy azt se Rómától, se Bizánctól ne kelljen kérnie. István meg fog támadni minket.

MIKOLT Rémeket látsz.

PROKUJ Inkább a tényeket. Saját koronázó érseke Istvánnak csak akkor lehet, ha a némettől független egyháztartományként ismeri el országunkat a pápa. Ehhez pedig, a római kánon szerint, legalább négy püspökséget szükséges alapítania, és még csak három van neki! Veszprém, Győr és Esztergom után itt, minálunk, Erdőelvén alapítja majd a következőt.

MIKOLT Honnan veszed?

PROKUJ Magam is így tennék a helyében.

MIKOLT Hát lépj a helyére akkor! Idősebb vagy, bölcsebb. Higgadt és erős. Miért ne lehetnél te a király? Ha Ajtony támogat…

PROKUJ Azt ígérte…

MIKOLT Miért haboznál?

PROKUJ Mert engedni bölcsebb, mint elveszni, Mikolt.

MIKOLT *(kimegy az ételért, jön is)* Kérd a sámánt, nézzen a jövőbe, ha félsz.

PROKUJ Bátor nő vagy. Nélküled nem volnék az, aki vagyok. Erdély Gyulája: Prokuj.

MIKOLT Egyél, uram.

PROKUJ Szeretlek, Mikolt.

MIKOLT Akkor gondolj a két fiunkra. Nekik fogod megnyerni a csatát.

4.

Ajtony bőrökön hever bolgár asszonyával, köröttük nők táncolnak, énekelnek

BOLGÁR (*cirógatja)* Így? Vagy így a jobb?

AJTONY Ahogy először. Úgy csináld.

CSANÁD (*jön, zaklatott)* Ajtony úr…!

AJTONY Mit akarsz?

CSANÁD Erdőelvéről új nyelv érkezett!

AJTONY Később.

CSANÁD Ez már a harmadik, tegnap óta!

AJTONY (*Bolgár nőhöz)* Várj kicsit. (*felül, neve)t* Ütik Prokujt?

CSANÁD Bekerítették. Gyaloghadunk indulni kész, hogy megsegítse.

AJTONY (*felugrik)* Adtam rá parancsot?!

CSANÁD Gondoltam…
AJTONY Mit?!
CSANÁD Azt ígérted neki, hogy haddal pártolod, ha…
AJTONY (*leinti a zenét)* Szállásotokra, mind!

Táncosok el

AJTONY (*Bolgár) nőnek* Te is!
BOLGÁR (*el)*
AJTONY *(Csanádnak)* Mondd a hírvivőnek, hogy megyünk, és küldd a lápon át haza.
CSANÁD Elvész a sás közt, és mocsárba fúl.
AJTONY Ha mégse, úgy nyilat neki.
CSANÁD Nem értelek, uram.
AJTONY Nem is belőled lesz király. (*magára ölti farkasbundáját)* Mit mond a nyelv, meddig tartja még magát Prokuj?
CSANÁD Legfeljebb két napig. István vezérei nagy erőkkel szorítják.
AJTONY Ő is ott van?
CSANÁD Honttal és Pázmánnal oldalán.
AJTONY Vencelint tehát odahagyta Veszprémet és Esztergomot védeni.
CSANÁD Úgy lehet, uram.
AJTONY Doboltass pihenőt.
CSANÁD Ha nem indulunk azonnal, Prokujt levágják.
AJTONY Így remélem.
CSANÁD Uram…!?
AJTONY Rajta kívül már csak Vazul marad, aki a vér jogán király lehetne István helyett. Majd ha ő is elvész, megindulunk.
CSANÁD Úgy érted…? (*segít Ajtonyt felövezni)*
AJTONY Te jó fiú vagy, Csanád, de nem erősséged a gondolkodás. Ilyennek szeretlek. Maradj is mindig hűségesem. Hívasd a sámánt! Galambot áldozva kérjük az alsó világok szellemeit, fogadják illőn a fölső világban az utolsó Gyulát, ha István levágja.

5.

Prokujnál. István egyedül

ISTVÁN Mennyi fény! Itt több az ablak, mint minálunk.

Pázmán és Hont érkezik

PÁZMÁN Bevégeztetett, király uram.
ISTVÁN A hótól lehet. Az szikrázik így a napban.

HONT Prokuj minden erőssége a miénk már.
PÁZMÁN Fiai és asszonya a foglyunk.
ISTVÁN Ő elesett?
HONT Nincs a holtak közt, királyom.
ISTVÁN A lengyelekhez futott.
PÁZMÁN Úgy lehet, Boleszló befogadja.
HONT Utána menjünk?
ISTVÁN Rátok fér a pihenés, urak. Itt telelünk ki, a hegyek közt. Szívünknek kedves ez a vad vidék. Apánk is szívelte sötét erdeit.
PÁZMÁN Amelyek mától mind tiéid.
ISTVÁN Hála nektek, és páncélotoknak. Köszönetem jeléül újabb tíz eke földet és berényt jutattok neked, Hont, a Duna bal partján. Neked pedig, Pázmán lovag, megtoldom birtokaidat a Garam mellett, újabb húsz ekével.
HONT Nagylelkű vagy, király.
PÁZMÁN Köszönjük.
ISTVÁN Mindenkinek érdemei szerint.
HONT Kérdezhetek, uram?
ISTVÁN (*mosollyal)* Ne kímélj.
HONT A megszökött Prokujnak milyen érdemeit jutalmazod azzal, hogy életben hagyod?
ISTVÁN Anyám testvéreként nem hódolhatott jó szívvel nekem. Megértem őt. Senkinek nem könnyű az újért a régi törvényt megtagadni. A nagybátyám.
PÁZMÁN Koppány talán nem volt rokonod? Őt mégis levágtad bölcsen. Ezt miért nem?
HONT Elég, ha intesz, mi máris nyargalunk utána!
PÁZMÁN Pajzsunkon hozzuk a fejét neked!
ISTVÁN Vizet hozzatok inkább, és küldjétek elém az asszonyát.
HONT (*el, Pázmánnal)*
ISTVÁN (*töprengve jár fel és alá)* A szél megfordul itt. Szabadon nyargalászik… Hegyről völgybe, és újra föl… Vajjon hallani a hangját odafent is? Látsz onnan engem, apám? Isten engedi, hogy lepillants? A felét már megtettem annak, amit kívántál. Koppány csontjairól a hús leszáradt… Erdőelve is enyém már. Vértől piros az ég alja is.
MIKOLT (*jön, cserépedényben vizet hoz, fejét meghajtva közelít)*
ISTVÁN (*elébe megy)* Mikolt.
MIKOLT (*István arcába loccsantja a vizet*)
ISTVÁN Bolond vagy, nőstény?

MIKOLT Anyád lehetnék. Ne merj szukának nevezni.

ISTVÁN Azt hittem, okosabb vagy. A víz nem árt az arcnak. Lám, lemosta rólam a vért, ami miattad ontatott ki ma.

MIKOLT Én támadtam talán teellened?

ISTVÁN Isten ellen támad az, aki a királyának ellenszegül.

MIKOLT Hagyd ezt a szenteskedő beszédet. Papjaid talán úgy tesznek, mintha hinnének neked. Én tudom, hogy te is pogány vagy, mint szíve mélyén mindegyik magyar.

ISTVÁN A szív mélye…? Egy öklömnyi húsdarab, Mikolt.

MIKOLT Tudom, hogy fejemet veteted. A fiaimat is levágja két pénzen vett bitangod.

ISTVÁN Ha így tudod, hát rosszul, asszonyom. Szabadon elmehetsz a nagybátyám után a lengyelekhez.

MIKOLT Nincs bátorságod szemtől szembe ölni? Hátba szúrnál?

ISTVÁN Személyes holmidat rakasd szekérre. Amennyit elbír négy kerék, vidd magaddal. Szabad vagy. De Erdőelve, s benne minden erősség…

MIKOLT A só…!

ISTVÁN Úgy van, a só és minden földmélyi érc, minden szál fa és minden ember, aki megtér itt Krisztus igaz hitére, enyém marad utánatok.

MIKOLT Bolya és Bonyha…

ISTVÁN A foglyaim. Élnek a fiaid, Mikolt. És amíg nem tesztek ellenem Prokujjal, élni fognak. De ha bármi moccanásotokról hírt kapok, ízekre vágatom őket, húsukat megsüttetem, és megetetem a zsoldosokkal. Azt fogják hinni, helyi ételkülönlegesség. Erdélyi medvetalp.

MIKOLT Van neked szíved?

ISTVÁN Most mondtam, asszony. Nem egy húsdarab vezérli az embert, hanem az elme és a lélek.

MIKOLT A lelked vitt rá, hogy előbb legvénebb véredet, Tar Zerind fiát, a jó Koppányt levágasd? Az elméd nem engedte eltemetni, de négyfelé csapatva drága testét…

ISVÁN Krisztusunk nevében.

MIKOLT Talán Krisztus akarta, hogy nagybátyádat, az én Gyulámat…

ISTVÁN Prokujnak nem hullott vére. Elfutott.

MIKOLT Soha nem fog szeretni senki téged.

ISTVÁN El kell viselnem. Elég, ha Jézus szeret. A többiek jobb, ha félnek, hódolnak és engedelmesek. Krisztus szerelme épp elég nekem.

MIKOLT Úgy álljon meg a szíved, hogy senki másé ne fájjon érte, azt kívánom.
ISTVÁN Kegyes kívánság.
MIKOLT Meglátod majd, ha úgy lesz. (*el)*
ISTVÁN Milyen hideg van itt…
HONT (*be)* Királyom!
ISTVÁN Vizem kiloccsant. Küldess megint. És máglyákat rakjatok, tüzük jelezze győzelmünket.
HONT Erdőföld legszebb szűzei várják, hogy kimutasd iránt uk tetszésedet, uram.
ISTVÁN Nincs mit kimutatnom. Hagyjatok.
HONT Igen. (*el)*
ISTVÁN (*imádkozik)* Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Jesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis, peccatoribus, nunc, et in hora mortis nostrae. Amen.

Rásötétedik a szín

6.

István palotaterme. Gizella hímez. A tíz éves királyfi leckéjét mondja fel neki

IMRE „… Róma bizony még ma is szolga volna, ha Aeneas sarui nem teszik szabaddá.”

GIZELLA Sarjai.
IMRE Mi az, hogy sarj, mama?
GIZELLA Spross. Latinul surculus, pullulo, suboles.
IMRE Nem értem.
GIZELLA A fák gyümölcsének magjából sarjad az új fa. Így van az emberekkel is. Nagyapád magjából sarjadt apádurad, te pedig a mi szerelmünk sarja vagy.
IMRE Nem vagyok sarj. Imrének hívnak!
GIZELLA Jól van. Mondd szépen tovább!
IMRE „… Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal…” Mikor kapok már igazit a fakard helyett?
GIZELLA „… s mindez az országot díszíti…”
IMRE „… s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől…” Te is külföldi vagy, mama?

GIZELLA Apád királynéja vagyok, neked pedig anyád.
IMRE És én?
GIZELLA Egy nyughatatlan herceg, aki nem képes az apja intelmeit kérdezősködés nélkül felmondani.
IMRE Nem mehetnék inkább lovagolni?
GIZELLA Majd ha megtanultad.
IMRE „… Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked…" Apa mikor jön haza?
ISTVÁN (*belép Imre mögött, Gizellát csendre int)*
GIZELLA „…hogy a jövevényeket jóakaratúan gyámolítsad és becsben tartsad…"
IMRE „… hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegyűjtöttem…" *(elakad)*
ISTVÁN „… kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod."
IMRE (*sarkon perdül, rohanna apja nyakába ugrani)* Apa!
ISTVÁN (*ellép előle, inti)* „Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsd országod, hogy koronádat az emberek…"
IMRE (*rajongva)* „…nagyságosnak tartsák!"
ISTVÁN Úgy van! (*ölébe kapja, összecsókolják egymást)* Rokonaidtól azonban óvakodj!
GIZELLA (*leteszi hímzését, feláll, bókolva köszönti Istvánt*) Uram…
ISTVÁN (*lerakja a gyereket, szertartásosan meghajol)* Királyném…
IMRE (*nézi őket)* Tudom, hogy szoktatok csókolózni!
GIZELLA (*szigorúan)* Henrik!
ISTVÁN (*Gizellához)* Hagyd. (*Fiához)* Ilyesmiről nem illik beszélni, Emre úr. Az Úrjézus fülét bántják efféle szavak.
IMRE Miért?
ISTVÁN Ha majd nagyobb leszel, megérted.
IMRE Mikor leszek nagy?
GIZELLA Fogadj szót apádnak, és hajts fejet.
IMRE (*apjához)* Mehetek lovagolni?
ISTVÁN Mehetsz.
IMRE (*rohanna, megtorpan, visszafordul, meghajol)* Uram, asszonyom… (*el)*
GIZELLA Nem tartom helyesnek, hogy öledbe engedd. Nagyfiú már.
ISTVÁN Hiányoztatok. *(ölelné)*
GIZELLA Ne most.
ISTVÁN Mi baj van?

GIZELLA Gyűlölnek engem a magyarjaid. Félek köztük, ha nem vagy itt.
ISTVÁN Itt vagyok.
GIZELLA Beszéltél a velencei atyával?
ISTVÁN Elsőként hozzád siettem.
GIZELLA Muszáj fogadnod. Híreket hozott. Hat napja vár.
ISTVÁN Én pedig hat hónapja, hogy ölelj és öleljelek! A szívem, Gizella...
GIZELLA Az éjszaka megvár, királyom. (*kifelé indul)* Most küldetem a pátert… *(szemérmesen)* És készülök… engedelmem köteles adóját neked leróni majd…
ISTVÁN Nem engedelmedre vágyom, Gizella, hanem…
GIZELLA Uram. (*el)*
ISTVÁN (*előre sétál, mintha ablakokhoz)* Hogy tombol odakint a nyár. Szerelmes fecskepárok írják az égre a rovást… Aztán fészkükre szállnak, és...
GELLÉRT (*jön, megáll)*
ISTVÁN (*megérzi, hogy nincs egyedül*) Honnan jössz, páter?
GELLÉRT Délről, nagyúr.
ISTVÁN Arra szállnak majd a fecskefik, ha repülni nálunk megtanultak. (*megfordul)* Ki vagy?
GELLÉRT Gellértnek hívnak.
ISTVÁN Asztrik püspököm beszélt már rólad nekem.
GELLÉRT Apámmal együtt tanultak Magdeburgban.
ISTVÁN Magdeburg... Hol is van?
GELLÉRT Messze, nyugatra. Túl az Elbán.
ISTVÁN Arrafelé kellett volna szülessünk, Gellért, nem itt. Okosabbak volnánk, százévek óta. De mit tegyünk, ha ilyen későn űzettünk el a vad keletről? – Nos, milyen híreket hozol nekünk?
GELLÉRT A császár bevette Velencét. A dózse elfutott. Felséged nővére urával és fiukkal együtt Zára várba menekült. Ők küldtek hozzád a hírrel, tudva, hogy a szentföldre vágyom, s a Te segedelmeddel majd a Dunán Konstantinápolyig hajózva, könnyen juthatok Jeruzsálemig…
ISTVÁN Szép föladat Jézus szülőföldjét a pogánytól megvívni. De neked fontosabb dolgod lehetne nálunk, atya. Úgy hírlik, komoly tudós vagy. Bolognában jártál egyetemet, Szent Benedek rendjének apátja voltál…
GELLÉRT Lépteinket az Úrjézus vezéreli.

ISTVÁN Nem véletlen akkor, hogy itt vagy. Idővel rád bíznám fiam oktatását.

GELLÉRT Megtisztelsz, uram, de…

ISTVÁN Maradj királyi körünkben, Gellért! Még nekünk is bőséggel vannak pogányaink, akik vonakodnak az Úrjézus keresztjét magukra venni. Segíthetnél őket Isten bárányai közé hajtani. Kegyesebb és ifjú páterhez méltóbb munka volna, mint Betlehemben lapozni jámbor könyveket…

GELLÉRT (*mosollyal)* Mindent tudsz rólam?

ISTVÁN Igyekvés és alázat a királyok vágyott erénye. Ismernünk kell a világot, amelyben járnunk adatik. Te sok helyet bejártál… szokások, népek ismerője, és szent hitünk felkentje vagy. Szeretnénk, ha kissé még szertelen fiunkat majd ilyen érdemes ember tanítaná, miután kimutattad irántunk való föltétlen hűségedet.

GELLÉRT Ha így kívánod…

ISTVÁN Mégpedig erősen.

GELLÉRT Legyen óhajod szerint, uram.

ISTVÁN Nem óhaj ez, Gellért, hanem parancs. Az én óhajaim... Gyengeségek, amiken úrrá leszek, mert ez a dolgom. A *dolog,* Gellért, fontosabb, mint az érzelem. Apám tanította így nekem. Érezni talán még egy állat is tud. Uralkodni a vágyaink és érzelmeink fölött... Ez a királyok erénye. Azt kell akarnom, hogy körünkben maradj, és segíts nekünk közelebb kerülni Magdeburghoz, mint a Káma vidékhez. Közelebb kerülni a jövőhöz, mint a múlthoz, bármilyen lehetetlen is.

GELLÉRT Viszem hát a szent keresztet és Krisztus igéjét, fekete magyarjaid közé.

ISTVÁN Kardot és tüzet is vigyél.

GELLÉRT Amint az kellő és szokásos.

ISTVÁN „Boldoggá teszlek, ha beledöglesz is.”

GELLÉRT Hogyan?

ISTVÁN Pécsnek nevezett váramba indulj. Vencelin lovagom sereggel kísér. Így két bajt orvosolunk egy határozással. Ha Velence felől a császári had felém vonulna, Vencelin feltartja, amíg Hont vezérem a sereg zömével odaér.

GELLÉRT A frissen térítetteket küldetem vele elsőként a császár hadai elé, hogy új hitük bizonyságaként…

ISTVÁN …Isten nevével ajkukon haljanak meg királyukért.

GELLÉRT Örömmel látom, hogy olyan vagy, milyennek nővéred mondott, uram.
ISTVÁN Nocsak! Mit mondott rólam Ilon?
GELLÉRT Azt, hogy okos vagy, és kifinomult a humorod.
ISTVÁN Keserű inkább. Nehéz a halált kinevetni.
GELLÉRT Annak nem, uram, aki hisz a föltámadásban.
ISTVÁN Mindenképp örömmel fogadjuk szolgálatodat, Gellért atya. Idővel püspökünk lehetsz.
GELLÉRT Ha nővéred felől új hírt kapok, azonnal tudatom veled, uram.
ISTVÁN Laudetur Iesus Christus!
GELLÉRT In saecula, amen…

7.

Ajtonynál. Vazul érkezik, kísérője szótlan óriás: Kadocsa nevű

AJTONY Minek köszönhetem váratlan látogatásodat szerény körömben, Vazul?
VAZUL *(körbepillant)* Bárcsak minden atyámfiának ilyen „szerény" hajléka volna, s annyi temérdek birtoka, mint neked, Ajtony.
AJTONY Bárcsak valóban atyád fia lehetnék, és én is Árpád vérének mondhatnám magam.
VAZUL Az új idők azt tanítják, lehet a vérnél fontosabb kötelék.
AJTONY Amennyiben Krisztus hitére gondolsz, és a király iránti feltétlen hűség kötelmére…
VAZUL Tudod te jól, hogy mire gondolok.

Fürkészik egymást

AJTONY Nem ismerek ezeknél szorosabb kötést.
VAZUL Északról jövök.
AJTONY Hírelik, hogy a lengyel Boleszló visszaadta királyunknak a fönti várakat.
VAZUL Köztük Trencsént – s benne Prokuj Gyulát.
AJTONY Így hát valóban él még.
VAZUL Csúnyákat mondott rólad.
AJTONY Amíg nyelvüket a szájukban bírják, az emberek beszélnek. Én nem vagyok a szavak embere. Inkább a tetteké.
VAZUL Amelyek közül egy fontos elmaradt.
AJTONY Nem róhatod fel hibámul, hogy nem tudtam Prokujt a király ellenében megsegíteni.
VAZUL Mert nem is akartad.

AJTONY Prokuj talán így hiszi, de…
VAZUL És én is így tudom.
AJTONY Egyedül Istennél a mindentudás.
VAZUL Melyiknél?
AJTONY Helyezd magad kényelembe nálam! Szép a kecskebundád.
VAZUL Látom, te inkább a farkasprémet kedveled.
AJTONY Testőrödet testőreim odakünn fogadják.
VAZUL (*Kadocsának)* Elmehetsz.
KADOCSA (*el, szótlanul)*
VAZUL Én megértem akkori húzódozásodat, Ajtony. István vérteseit könnyű lovasaiddal legyőzni igencsak kétséges vállalkozás lett volna. Seregének harmada elől futott meg Konrád császár hada Pécs alatt.
AJTONY A burgund Vencelin kiváló hadvezér.
VAZUL Azt mondják, a Velencéből szökött új atya volt vele, aki azóta István fiát, az ifjú herceget okítja.
AJTONY Tanulni mindenkitől és mindenből lehet. Eleink talán nem egy turulmadár röptét figyelve találták itt e földre?
VAZUL Fészkét óvnunk kellene az idegen kezektől, és védeni azt, ami a miénk. E védelem mikéntjét kellene megtanulnunk végre. Nem gondolod?
AJTONY Úgy mondják, maga István sem restell okulni Gizella burgund és szász léhűtőitől.
VAZUL Mindenki tanul – amíg módja van rá.
AJTONY Halálig?
VAZUL Tudtam, hogy értjük mi egymást.
AJTONY Esztergomot vértesek vigyázzák. Engedelmük nélkül lélek se jut a király közelébe.
VAZUL Kivéve majd a nagytanácson, ahol új törvényeit óhajtja kihirdetni. Március idusára leszünk hivatva mind. Ott szorosan körbevéve majd, akár Cézárt, a rómait…
AJTONY Szívem szerint örömmel csatlakoznék e körhöz, amit, ha jól sejtem, te magad vezetsz, de tavasszal muszáj itthon maradnom. Ha nem én magam felügyelem a magvetőket, se búza, se rozs nem teremne nyárra. Te is tudod, Vazul, milyen nehéz földi munkára fogni a magyart. Ráadásul az enyémek itt mind keményfejűek. Azt hiszik, még mindig a keleti sztyeppéket uraljuk, és fegyverrel szerezhetünk annyi lisztet, amennyi kell. Csapatostul szöknének tőlem minden tavasszal, mint nemrég, nyugatra, hogy ott prédáljanak. Hiába mondom nekik, hogy

az őrgrófok megtanulták, hogyan fogadjanak. Régi cseleinkkel már nem tudunk rajtuk kifogni. A prédálók lennének prédái a vértesek századainak. Ezért itthon kell rendet tartanom. De elküldöm magam helyett leghívebb vitézemet, hogy kardja ott legyen, ahol általad majd várva lesz. (*kiszól)* Csanád!

CSANÁD (*be)* Uram.

AJTONY (*Vazulnak)* Ő az én jobb kezem és bizalmasom.

VAZUL Miért nem őt hagyod akkor itthon, magad helyett?

AJTONY Karja gyors, de észjárása lomha. Csak azt teszi, amire pontos parancsa van. (*Csanádnak)* Igaz?

CSANÁD Szolgád vagyok, uram.

AJTONY És mostantól Vazul nagyúré.

CSANÁD Boldog vagyok, ha Árpád apánk vérét szolgálhatom.

VAZUL Kitől való vagy?

CSANÁD A holdfaló markoláb se tudja. Kitett gyerekként leltek rám a nádban, uram.

AJTONY Pákászok nevelték. Úgy úszik, mint a vidra. Bolgár hajókat megfúrni vittük magunkkal, akkor tűnt fel nekem. Hűsége tette első emberemmé.

VAZUL Miből lesz a cserbogár…

AJTONY (*Csanádnak)* Március idusára Esztergomba küldelek magam helyett, Csanád, a nagytanácsba. Jelvényemet és szavamat viszed. A király, ha kérdez, mindenre úgy felelsz, ahogy illő és szokásos…

CSANÁD Tehát igennel.

VAZUL No nézd csak! (*Ajtonynak)* Nem olyan lassú ez, amilyennek gondolod.

AJTONY (*Csanádnak)* Minden más dologban, ami majd adódik, a nagyúr szeme villanását figyelve, néma parancsának leszel gyors engedelmese.

VAZUL Árpád apánk nevét fogom kiáltani, hogy a királyra tőrt rántsatok.

CSANÁD (*kis hallgatás után)* Úgy lesz, amint kívánod, uram.

AJTONY Most gondod legyen rá, hogy vendégem emberei mindent megkapjanak, és Marosvár jóhírét vigyék magukkal. Elmehetsz.

CSANÁD (*meghajol, el)*

VAZUL Nem túl beszédes.

AJTONY Ahogy neveltem, épp olyan. A te embered még ennyit se szólt.

VAZUL Nos, ha úgy lesz, ahogy sok magyar kívánja, hogy megint egyenlők legyünk az uralkodásban, mint Árpád idején, nem fogok megfeledkezni rólad.

AJTONY (*farkas mosollyal)* Tudom, hogy gondolni fogsz rám, Vazul.

8.

Királyi udvar. Imre herceg már kamasz. Gellért atya tanítja

GELLÉRT Sejtem, mit akarsz kérdezni, herceg. Hogy apádurad miért ad várnagyainál nagyobb hatalmat a püspökök kezébe. Nos, egyfelől, amint az intelmeibe foglalva áll…

IMRE (*darálja)* „Őket állította Isten őrül az Isten népe fölé, és őket tette meg a lelkek felvigyázóivá, valamint az egész egyházi méltóság és isteni szentség …"

GELLÉRT Tudom, hogy megtanultad, de vajjon érted-e?

IMRE (*nyegle)* Képzeld, igen.

GELLÉRT Országotok – és immár mondhatom: országunk – e talpalatnyi föld, csak Isten országának részeként maradhat miénk. Csakúgy, mint a frankok földje a frankoké, a lengyelek földje az övék, és így tovább, a lenyugvó nap lakhelyéig.

IMRE *(unott buzgalommal)* A véghetetlen, szürke tengerig.

GELLÉRT Megesik, hogy a királyok egymással vitába szállnak, s van, hogy köztük csak fegyver képes dönteni. Ám ha bárhol – értsd jól, amit mondok, ifjú herceg – ha *bárhol* felütné fejét a hitetlen gondolat, ez a sok király mind összefogna, hogy tűzzel és vassal gyűrje le a pogányok lázadását. Magad is láthatod, naponta hány messziről jött keresztes lovag vonul át a várason, hogy a Szentföldről elűzze majd a hitetlen barbárokat. Épp így özönlenének, számolatlanul ide, a Kárpátok ölére, ha a magyarok nem tartanák meg friss hitüket, apád parancsa szerint…

IMRE … makulátlanul. – Mehetek most már?

GELLÉRT Légy türelmes. Csak az engedelem tanít parancsnokolni.

IMRE Társaim dámvadat űzni hívtak. Téged meg vár egy maros menti úr, atya. Láttam a brokát mögül. Alacsony ember. Nem jut magasra.

GELLÉRT Ne ítélj a külső után. Gondolj Dávidra…

IMRE *(flegma)* Legyőzte Góliátot, tudom. *(mintha leckét)* „És kijöve a Filiszteusok táborából egy bajnok férfiú, akit Góliáthnak

hívtak, Gáth városából való, kinek magassága hat sing és egy arasz vala… „

GELLÉRT (*nevet)* Kedvellek, herceg úr. Vigyázz a vadászaton! És szólj annak az alacsonynak, hogy fogadni kész vagyok.

IMRE (*el)*

Sötét, világos
Gellért pap előtt már ott térdel Csanád

GELLÉRT Királyod böjtöl és imádkozik. Ilyenkor nem lehet zavarni. Holnap majd, a nagytanácsban…

CSANÁD Ma kell beszéljek vele!

GELLÉRT Ideje van a szólásnak és a hallgatásnak…

CSANÁD … a születésnek és a *meghalásnak*, tudom.

GELLÉRT Nocsak!

CSANÁD Ismernünk kell azt is, amiben nem hiszünk.

GELLÉRT Szép gondolat – egy vadmagyartól.

CSANÁD A Marosvidék urától, Ajtonytól hozok szót, mit a királynak még ma meg kell hallani.

GELLÉRT Mondd el nekem, és én, ha fontosnak találom…

CSANÁD Királyod életére törnek holnap!

GELLÉRT Ugyan…

CSANÁD A tanácsteremben…

GELLÉRT Fegyverrel nem léphet be senki. A vértesek mindenkit megmotoznak, ahogy veled is tették, mielőtt hozzám eresztettek volna.

CSANÁD Ölni puszta kézzel is lehet. (*tőrt ránt, Gellért torkára vonja)* Hiszel már nekem?

GELLÉRT Isten szent nevére, meg ne vágj!

CSANÁD (*elereszti, tőrét markolattal nyújtja Gellértnek)* Én hű vagyok – miként Ajtony úr is az.

GELLÉRT Ki törne hát a király életére?

CSANÁD Vazul nagyúr, és még többen is, vele.

GELLÉRT Nevük is van?

CSANÁD Árpád említése lesz a jel, amelyre majd tőrt rántanak.

9.

Nagytanács. Király a trónon, mellette vértben Hont és Pázmán lovag.
A trón előtt, térden, több urak, köztük Vazul és Csanád.
Jobbra tőlük, faragott székeken Gizella és Imre herceg.
Továbbá papok, körükben Gellért.

ISTVÁN … új törvényeim betarttatása így legfőbb gondotok legyen!

VAZUL Jól értjük azt, király, hogy a püspökök ebben is fölöttünk állnak?

ISTVÁN Mivel hogy ők a fölöttünk való Isten vitézei. Csak így leszünk elég erősek, Vazul, Mária anyánk oltalmába helyezvén minden bizodalmunk. Az Úrjézus segedelmét remélvén kérjük magunkra a teremtő Isten áldását. Övé a dicsőség, a hatalom és az ország.

PAPOK Mindörökké, ámen.

VAZUL Szavad a törvény, királyom.

ISTVÁN Esküdjetek rá!

VAZUL Isten minket úgy segéljen! *(utána mondják a többiek)*

ISTVÁN (*felkel a trónról, közéjük indul)* Szeretlek titeket, urak. Ti is szeressetek hát. Álljatok fel.

VAZUL (*felemelkedik, miként a többiek – bomlik a szertartási rend)*

ISTVÁN Püspökeim mindőtöket megáldanak. *(a papok az urak közé vegyülve a kereszt jelét hintik)*

VAZUL Köszönjük, királyom. Kegyelmes és bölcs uralkodónk vagy. *kezét szívére teszi* Méltó Árpád atyánk vezérlő szelleméhez… (*tőrt rántana, mint némely mások is)*

CSANÁD (*lefogja)* Árulás!

Még három mozduló volt, mindenikre egy-egy pap jutott, most fogva vannak. Vértesek futnak be

ISTVÁN *(a másik háromra)* Őket vigyétek. (*Hontnak)* Levágni mind.

HONT Örömmel, felség.

A három elfogottat elhurcolják, Hont is távozik velük.

VAZUL (*térdre vonva tartják; Istvánnak)* Vedd csak véremet! Minden cseppjéből vörös folyam lesz, áradásuk elsodor, vérbe fulladva nyögsz majd, hörgésedet hallani fogom a fölső világban, és látni, amint őseid bocsánatáért esdekelsz!

ISTVÁN *higgadt* Igazán szép szöveg volt, de tévedsz, Vazul. Te sem látni, sem hallani nem fogsz. Pázmán lovag!

PÁZMÁN (*kiszúrja Vazul szemét, hajába markol)* Az ólmot!

Mind megkövülten nézik, amint egy vértes futva jön, füstölgő kanállal, a forró ólmot Vazul fülébe önti

ISTVÁN Vére nem tapad kezünkhöz. Lelkéért imádkozunk. Harangok zúgjanak.

sötét

10.

Ajtonynál

AJTONY Nem ölette meg?!!

CSANÁD Három fiát is futni hagyta. Krisztus nevében.

AJTONY Bolond.

CSANÁD (*hallgat)*

AJTONY Milyennek láttad?

CSANÁD Hallgatagnak. Egész szótlanul ült az estéli lakomán, amelyre mind hivatva lettünk. Nem evett egyetlen falást se. Bort se vett magához, pedig Burgundból való, sűrű bort kínált a szolgahad.

AJTONY Félt, hogy megétetik.

CSANÁD Lehet.

AJTONY Hát a herceg?

CSANÁD Hamar megrészegült. Ölben vitték el némely társai.

AJTONY Puhány?

CSANÁD Előtte volt napon szarvast és vadkant űzni járt. Attól fáradhatott ki. Nem tudom.

AJTONY Hát a burgundi nő?

CSANÁD A királyné nem volt velünk. Gellért atya szerint beteggé tette, amit a tanácsülésen kellett látnia.

AJTONY Gyönge vér. Öt magzatából négy magától elveszett.

CSANÁD Mind Isten kézben vagyunk.

AJTONY Hogyan?!

CSANÁD Gellért atya mondotta így, uram.

AJTONY Hát később is szóba állt veled?

CSANÁD Azt mondta, a király sosem felejti el, mit érte tettem.

AJTONY Te?!

CSANÁD Szavad vivőjeként, uram.

AJTONY Vigyázz, hogy mit beszélsz, Csanád, mert vízbe fojtlak, ha százszor is vidra fattya vagy!

CSANÁD S én boldogan halok meg, ha úgy tetszik neked.

AJTONY Hajolni, azt nagyon tudsz.

CSANÁD Tőled tanultam.

AJTONY No, jó. Mostantól más leckét vehetsz. Koppány négybe vágva, Prokuj száműzött, Vazul vak és siket… Nincs már, aki a vér jogán ellenünkre volna… Meg fogom mutatni a szentfazék királynak, milyen, ha igazi magyarral kell szemben állnia.

Fölegyenesedünk a hajlásból, és üvöltünk, mint a farkasok! Holnaptól az erdőelvi sóra harmadvámot vetünk. A Maroson úsztatott fákból cölöpvárak veressenek körben, Szolnokig. Vitesd hírét határozatomnak: ha megtudom, hogy a Köröstől a Dunáig országrészemet lakók bármi terményük vagy állatuk tizedét el merészelik küldeni István papjainak, fejüket küldetem a tinók után! Szintúgy, ha bármely pénznemű vagy egyéb adót ajánlanának! Ha ő úgy rendelkezett, hogy rabszolganőt elhálni vétek, hát én parancsolom, vitézeim gyakjanak, akár a csődörök, sokasodjék a fekete magyar. Hirdesd továbbá, rovásson, szóban: ki Istvántól szökik, Ajtony azt tárt karral fogadja. Egy év, és egész Pannónia miénk lesz, hacsak Aba nem ébred magára hirtelen.

CSANÁD Őt megbékítette István, uram. Nővérét adta nőül hozzá.

AJTONY Pompás fiú vagy, hogy ilyen híreket hozol!

CSANÁD Szolgálatom jutalma?

AJTONY (*nevet)* Az, hogy megdicsértelek.

CSANÁD (*fürkészhetetlen arccal)* Köszönöm, uram.

AJTONY Végezd a dolgod. Elmenőben küldess egy embert asszonyaim szálláshelyére. Készítse magát a táncra mind a hét! Hajnalig velük leszek. Rikoltsanak a sípok ma éjjel! Holnaptól hadban állunk, szemben a fél világgal is, ha kell!

Sötét
Síposok zenélnek